

Οικονομική Κρίση, Κρατική Παρέμβαση και η Όχι και Τόση Κρυφή Γοητεία της Χαιρεκακίας

Ως γνωστόν η χαιρεκακία δεν αποτελεί ευγενές κίνητρο. Μόνο που αποτελεί συγχρόνως ένα από τα πιο ευχάριστα συναισθήματα των ανθρώπων. Θα μπορούσαμε να ευχηθούμε από τον Θεό, παραφράζοντας λίγο τον άγιο Αυγουστίνο, να μας απαλλάξει από αυτό το συναίσθημα, αλλά όχι ακόμα! Για πάνω από είκοσι χρόνια μπουχτίσαμε από θεωρητικούς και πολιτικούς της νεοφιλελεύθερης προσέγγισης να μας μιλάνε για τα θαύματα της ελεύθερης αγοράς, για το πως η κρατική παρέμβαση βάζει φρένο στην ανάπτυξη, για το πως θα ξεδιπλωθεί η επιχειρηματικότητα στο νέο κόσμο της παγκοσμιοποίησης, και τέλος, και πιο σημαντικό στην τωρινή συγκυρία, για το πως οι αγορές μπορούν κάλλιστα να αυτορυθμιστούν. Τώρα μαθαίνουμε ότι κρατικοποιήσεις χρειάζονται, ότι χωρίς κρατική παρέμβαση κινδυνεύει όλο το χρηματοπιστωτικό σύστημα με δραματικές συνέπειες για την παγκόσμια οικονομία, ότι το «πάρτι» των μάνατζερ των χρηματοπιστωτικών αγορών έχει τελειώσει και ότι ίσως δεν ήταν και τόσο σκόπιμο να βραβεύονται με εκατομμύρια για την κάθε τους αποτυχία.

Συγχρόνως παρατηρούμε το σύνδρομο της απώλειας πρόσφατης μνήμης, κάτι στο οποίο είναι ιδιαίτερα ευάλωτοι οι στοχαστές της κεντροαριστεράς. Έτσι ο Νίκος Κοτζιάς (*Αξία*, 22-09-08), με αφορμή την οικονομική κρίση, παρουσιάζει μια σφοδρή κριτική στη ΝΔ για το ότι επιμένει σε νεοφιλελεύθερα δόγματα, χωρίς να μας πει κουβέντα για τα στελέχη του ΠΑΣΟΚ που για χρόνια, και σε όποιον είχε κέφι να τους ακούσει, έπλεκαν το εγκώμιο των ελεύθερων αγορών και των τραπεζών. Στα όργανα της ΕΕ και στους διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς, στις οικονομικές εκδηλώσεις του κατεστημένου (*Economist*, *Davos*, *Money Show* κλπ) μήπως ο Χριστοδουλάκης και η Διαμαντοπούλου συνηγορούσαν υπέρ τον έλεγχο των ροών κεφαλαίου ή της μεγαλύτερης ρύθμισης των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και εγώ το έχασα;

Πέραν όμως από τη χαιρεκακία δεν υπάρχει αμφιβολία ότι η νεοφιλελεύθερη ιδεολογία υπέστη ένα σοβαρό πλήγμα. Αλλά ακριβώς επειδή ο νεοφιλευθερισμός δεν αποτελείται μόνο από ιδεολογία, έχουμε ανάγκη να πάμε πιο βαθιά για να βγάλουμε χρήσιμα συμπεράσματα.

Το πρώτο που βγαίνει από τη διαμάχη που ξέσπασε μεταξύ κυβέρνησης και κογκρέσου για το πως θα βγούμε από τη κρίση είναι ότι το κυρίαρχο ζήτημα δεν έχει να κάνει με την **ποσότητα** της κρατικής παρέμβασης. Ο Bush και ο Paulson δεν είχαν πρόβλημα με την κρατική παρέμβαση για να σταθεροποιηθεί το χρηματοπιστωτικό σύστημα. Είναι αλήθεια ότι η πιο σκληρή νεοφιλελεύθερη προσέγγιση προτάσσει την αυτορύθμιση, αλλά ποτέ δεν ξεχνά συγχρόνως ότι οι κρατικές παρεμβάσεις είναι αναγκαίες. Άρα το βασικό ζήτημα έχει να κάνει με τη μορφή της παρέμβασης και ποιες κοινωνικές ομάδες κερδίζουν από αυτήν. Στα τέλη της δεκαετίας του '90, όταν οι μεγάλοι υποστηρικτές των χρηματαγορών ήταν οι Δημοκρατικοί, ο Rubin και ο Summers, οι κυριότεροι αξιωματούχοι του Clinton στον οικονομικό τομέα, έπεισαν τους διεθνείς οργανισμούς να επιβάλουν μέτρα ανάλογα με τα σημερινά για να βγουν οι χώρες της Νοτιοανατολικής Ασίας από την χρηματοπιστωτική κρίση που αντιμετώπισαν. Βέβαια κανείς δεν ρώτησε τους λαούς αυτών των χωρών για αυτά τα μέτρα, και έτσι ήταν απόλυτα επιτυχημένα - τα κέρδη των χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων σώθηκαν και τις ζημιές της πλήρωσαν οι ίδιοι οι λαοί. Τώρα Ο Bush και ο Paulson ζήτησαν την απόλυτη αυτονομία να διαχειριστούν τεράστια ποσά των φορολογούμενων για να σώσουν τους φίλους τους στο Wall Street, και συγχρόνως, απέρριψαν μέτρα για την στήριξη της ενεργής ζήτησης (αύξηση των επιδομάτων ανεργίας, προώθηση προγραμμάτων κοινωνικής στέγασης κλπ). Για αυτές τις επιλογές αντιμετώπισαν δριμύτατη κριτική στο κογκρέσο, αποδεικνύοντας ότι, ανεξάρτητα από ότι επιβάλλεται στις χώρες του τρίτου κόσμου, στη μητρόπολη του κεφαλαίου υπάρχουν ακόμα κάποια, έστω και αμυδρά, δημοκρατικά αντανακλαστικά. Πολλοί αντιπρόσωποι κατάλαβαν εγκαίρως ότι υπήρχε μεγάλη λαϊκή αγανάκτηση σε μια πρόταση που κάποιοι θα αποζημιωνόταν για τα λάθη τους χωρίς δημοκρατικό έλεγχο.

Αλλά κριτική υπήρχε και από σημαντικούς φιλελεύθερους στοχαστές όπως ο Stiglitz και ο Krugman. Μέρος του επιχειρήματος των τελευταίων ήταν ότι τα προτεινόμενα μέτρα της κυβέρνησης δεν έλυναν το πρόβλημα που αντιμετώπιζαν τα χρηματοπιστωτικά ιδρύματα. Δάνεια δόθηκαν, με βάση περιουσιακά στοιχεία που η αξία τους είχε φουσκωθεί μέσα από κερδοσκοπικές διαδικασίες, σε άτομα που τώρα αδυνατούν να τα ξεπληρώσουν. Συχνά τα «ενέχυρα» έχουν αξία λιγότερη από αυτή των δανείων. Όπως τονίζει ο Stiglitz αυτό δεν είναι θέμα εμπιστοσύνης στην αγορά αλλά αντιθέτως αποτελεί μια ωμή πραγματικότητα της αγοράς. Με άλλα λόγια τα

χρηματοπιστωτικά ιδρύματα δεν αντιμετωπίζουν μόνο πρόβλημα ρευστότητας αλλά πρόβλημα φερεγγυότητας.

Αλλά πως φτάσαμε σε αυτό το σημείο; Σε ένα πρώτο επίπεδο μπορεί να ασκήσουμε κριτική στην επικρατούσα οικονομική θεωρία που υποτιμάει τους κινδύνους στις χρηματοπιστωτικές αγορές. Η ακόμα πιο απλοϊκά στην απληστία αυτών που σε ένα λιγότερο ρυθμισμένο πλαίσιο ζητούσαν όλο και μεγαλύτερα κέρδη, αγνοώντας έτσι ότι με αυτό τον τρόπο το ρίσκο μια γενικότερης κατάρρευσης αυξανόταν. Και οι δυο αυτές προσεγγίσεις υπονοούν ότι στην τελική ανάλυση έχουμε να κάνουμε με συσσωρευμένα λάθη. Αλλά τα λάθη αυτά δεν μπορούμε να τα εξηγήσουμε μόνο ούτε με βάση την επικρατούσα ιδεολογία ούτε με βάση την απληστία (λες και ότι ο υγιής καπιταλισμός δεν βασίζεται στην απληστία).

Έχει σημασία ότι η κρίση έχει αιχμή του δόρατος δάνεια που δόθηκαν σε μερικά από τα πιο φτωχά κοινωνικά στρώματα των ΗΠΑ. Στις δεκαετίες του '50 και του '60 η προσπάθεια ενσωμάτωσης αυτών των στρωμάτων βασιζόταν στις αυξήσεις μισθών και στις κοινωνικές παροχές, συμπεριλαμβάνοντας αυτές για την κοινωνική στέγαση. Αλλά μετά από τη δεκαετία του '70 έχουμε να κάνουμε με μια πολύ διαφορετική πολιτική οικονομία, όπου οι μέσοι μισθοί δεν έχουν αυξηθεί σχεδόν καθόλου τα τελευταία τριάντα χρόνια και όπου ο κοινωνικός ρόλος του κράτους (και στο επίπεδο των πολιτειών) έχει συρρικνωθεί σημαντικά. Σε αυτό το πλαίσιο πως αντιμετωπίστηκε το θέμα της ενσωμάτωσης των υποτελών τάξεων;

Εν μέρει μέσω του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Τα επισφαλή δάνεια που είναι στο επίκεντρο της τωρινής κρίσης αποτελούν χαρακτηριστικό παράδειγμα. Αυτά τα δάνεια δεν είναι αποτέλεσμα κάποιου λάθους, η κάποιας απληστίας, των χρηματοαγορών, αλλά αποτελούν συστατικά στοιχεία μιας νέας πολιτικής οικονομίας. Σε αυτή την πολιτική οικονομία η μοίρα των εργαζόμενων στις ΗΠΑ είναι δεμένη με τις τύχες του χρηματοπιστωτικού συστήματος με πολλούς τρόπους. Νοικοκυριά που είναι υπερχρεωμένα με πιστωτικές κάρτες, εργαζόμενοι που οι συντάξεις τους είναι άμεσα συνδεδεμένες με την πορεία του χρηματιστηρίου, και εργαζόμενα ζευγάρια που η αξία του σπιτιού τους αποτελεί μια έστω και μικρή ασφάλεια για το μέλλον - όλοι έχουν λόγο να μην αδιαφορούν για την πορεία και υγεία του χρηματοπιστωτικού συστήματος. Από τη σκοπιά του κεφαλαίου αυτή η νέα

πολιτική οικονομία έχει πολλαπλά προτερήματα από αυτή που αντικατάστησε. Αντί να έχουμε το κοινωνικό κράτος που φορολογεί όλους για να αντιμετωπίσει προβλήματα στέγασης ή συντάξεων, το κοινωνικό πρόβλημα αντιμετωπίζεται από την «ελεύθερη» αγορά, αυξάνοντας έτσι τους τομείς όπου επικρατεί το κέρδος. Συγχρόνως, όπως είδαμε, με αυτό το τρόπο τα φτωχότερα κοινωνικά στρώματα συνδέονται με την τύχη του χρηματοπιστωτικού τομέα. Και τέλος, η αντικατάσταση του κοινωνικού κράτος από το χρηματοπιστωτικό τομέα συρρικνώνει το εύρος της δημοκρατίας. Η ποιότητα και η ποσότητα των κοινωνικών παροχών και υπηρεσιών δεν ρυθμίζονται πια από τη δημοκρατική διαδικασία αλλά από τις αποφάσεις των χρηματαγορών.

Σωστά μας λει ο Stiglitz ότι πρέπει να πάμε στη ρίζα του προβλήματος με μέτρα που θα στηρίξουν την ενεργή ζήτηση, με δαπάνες για τις υποδομές του κράτους, για κοινωνικές παροχές κλπ. Το ίδιο και ο Κοτζίάς που μιλά για ένα δημόσιο με «μηχανισμούς αναπτυξιακής στρατηγικής, ελέγχου και ρύθμισης ώστε να διασφαλίζεται η ενδυνάμωση της εθνικής οικονομίας και η δίκαια κατανομή των αποτελεσμάτων της ανάπτυξης». Μόνο που όπως προκύπτει από τα παραπάνω αυτό δεν μπορεί να βασιστεί σε κάποιες προτάσεις για την ρύθμιση των αγορών και για ένα πιο αποτελεσματικό κράτος. Χρειάζεται μια κοινωνική διεργασία που θα ενώσει κοινωνικά στρώματα πάνω σε μια διαφορετική ιδεολογία και στρατηγική. Μια στρατηγική που δεν μπορεί να βασιστεί στους νικητές της αγοράς, με κάποια αποζημίωση για αυτούς που μένουν πίσω (για να θυμηθούμε λίγο τη βασική προσέγγιση του ΠΑΣΟΚ από την εποχή Σημίτη). Μια στρατηγική που επαναθέτει ζητήματα δημοκρατίας, όχι μόνο γενικώς και αορίστως, αλλά στον πυρήνα της οικονομίας. Και πρωτίστως χρειάζεται μια στρατηγική που αντιλαμβάνεται ότι όλα αυτά δεν μπορούν να γίνουν χωρίς μεγάλους αγώνες για την αλλαγή των κοινωνικών συσχετισμών. Οι συσχετισμοί στην Αμερική ήταν ικανοί να τροποποιήσουν το σχέδιο Bush, αλλά όχι για να επιβληθούν μέτρα όπως αυτά που πρότειναν οι πιο φιλελεύθεροι αναλυτές.

Μόνο έτσι μπορεί η αριστερά να ξαναμπεί στο προσκήνιο, ανοίγοντας όλη τη βεντάλια των θεμάτων που προκύπτουν από την κρίση – ταξικών συσχετισμών, κοινωνικών αναφορών, και κρατικών παρεμβάσεων που δεν είναι σχεδόν ποτέ ουδέτερες. Αλλιώς οι «διορθώσεις» του νεοφιλελεύθερου μοντέλου – το νέο New

Deal που προτείνει ο Paul Krugman (*Ελευθεροτυπία*, 5/10/08) ή ο νέος συμβιβασμός μεταξύ καπιταλισμού και δημοκρατίας του Γιάννη Στουρνάρα (*Βήμα*, 5/10/08) ή η νέα «ευκαιρία» της σοσιαλδημοκρατίας του Νίκου Μουζέλη (*Βήμα*, 5/10/08) - θα περιοριστούν σε μια μορφή κρατικής παρέμβασης αυταρχικού καπιταλισμού ή το πολύ ενός κεύνσιανισμού χωρίς κοινωνικές αναφορές.

Ευκλείδης Τσακαλώτος

ενθέματα 12-10-08